

HEEFT HET WOORD 'ZONDE' NOG BETEKENIS?

Ik ontdek in mij de wetmatigheid dat het kwade zich aan mij opdringt, ook al wil ik het goede doen. (Romeinen 7, 21)

Een besmet woord?

'De grootste zonde van de kerk is haar eigen zondeleer,' zei iemand (Okke Jager). Hij bedoelde: met haar eigen leer over de zonde heeft de kerk veel kwaad gedaan. Schuld en schaamte werden de mensen in het verleden vaak *aangepreft*, zo leek het wel. Misschien niet altijd met die bedoeling. Maar de Heidelbergse Catechismus, het geloofsboek waarmee talloze generaties zijn opgegroeid, begint met de bespreking van de ellende van de mens. En omdat ook de catechisaties en de leerpreken daarmee jaar in, jaar uit begonnen is dat de mensen het best ingeprent. Velen gingen daaronder gebukt. De zondeleer van de kerk heeft, versterkt door preken over hel en verdoemenis, mensen klein en angstig gemaakt. Natuurlijk wist de kerk wel van vergeving. Maar zij leek vaak op de brandweerman die zelf het vuurtje, dat hij moest blussen, eerst nog eens flink opstookte om mensen des te afhankelijker te maken van zijn brandslang.

Geen wonder dat veel mensen allergisch geworden zijn voor het woord 'zonde'! Het rinkt naar onderdrukking en gebukt door het leven gaan. Slauerhof schreef over een dominee en zijn kerk:

*Hij ziet de kudde bibbren, maakt zich sterk
Dat hij de Zondagochtendzonde keerde.
Voor dag en dauw galmt door de grauwe kerk
De lof en dank der gepredestineerden.*

Die vorm van godsdienst heeft tot op vandaag het imago bepaald van het protestantse geloof. Wie in de huidige maatschappij verklaart gereformeerd te zijn, moet eerst uitleggen waarom hij dan niet in het zwart gekleed en gebukt door het leven gaat. We haasten ons dan om te zeggen dat het inmiddels anders is. En dat is zo. Het woord 'zonde' komt, althans in onze kerk, nauwelijks meer uit onze mond. We hebben er ons van los gemaakt als van een ondraaglijke last.

Kunnen we zonder?

Maar de vraag is of we helemaal zonder kunnen. Het woord 'zonde' is loodzwaar geworden door de bijbetekenis die de kerk eraan heeft gegeven. Maar met het badwater van die bijbetekenis hebben wij het kind

zelf weggegooid. In plaats van het woord 'zonde' gebruiken we nu andere woorden. 'Falen' bijvoorbeeld. Zoals in onze orde van dienst voor het avondmaal. 'Het brood dat wij breken zegt ons dat Jezus voor ons gebroken is tot vergeving van ons *falen*,' staat er. Maar 'falen' is in mijn ogen een te zwak woord voor waar het om gaat. 'Falen' riekt naar de haast alomtegenwoordige opvatting in onze maatschappij dat het kwaad slechts een ontaarding of ontsporing is van het goede. Ten diepste is ieder mens goed, vinden velen. Het zijn slechts de omstandigheden of de onoplettendheid die ons doen ontsporen. Wij zijn eerder de dupe dan schuldig; meer pechvogels dan roofvogels. Toch is in de hedendaagse filosofie een tegenbeweging te zien. Zij krijgt weer oog voor de alomvattende macht van het kwaad in de wereld.

Freud en Jung, de aartsvaders van de psychoanalyse, wisten het al langer: de scheidslijn tussen goed en kwaad loopt dwars door elk mensenhart. Jung sprak over de *schaduw* van de mens. Daarmee bedoelde hij: ieder mens wil zich op een bepaalde wijze tonen aan de buitenwereld; wat hij niet wil tonen wordt zijn schaduwzijde. Hij verdringt het, stopt het weg, doet alsof het er niet is. Maar die verdrongen complexen doen altijd hun werk. En als wij ons daarvan niet bewust zijn, dan doen ze onbewust hun werk. Dan projecteert een mens zijn eigen schaduwzijden op een ander. Dat vormt de brandstof voor het zondebokmechanisme dat zich plotseling kan voordoen waar mensen samen leven: in pestgedrag in de klas of tussen collega's, in het stigmatiseren van bevolkingsgroepen zoals islamieten, joden of roma's. De schaduw biedt ook de brandstof voor verslavingen. Kortom, naarmate de mens zich er minder van zijn schaduwzijde bewust is kan die des te automatischer zijn werk doen.

Geen ontaarding maar rivaal

Die diep in ons gewortelde werkelijkheid is door de christelijke traditie altijd herkend als 'zonde'. In het Oude Testament heeft zonde nog de betekenis van: je doel missen. Daar zit iets in van falen. Maar het Nieuwe Testament ziet het kwaad als een macht die dieper ingrijpt en invreest. Vooral Paulus heeft daar oog voor. Het kwaad is bij hem niet zozeer een ontaarding van het goede, maar een rivaal van het goede. En beide machten voeren strijd tot in mijn eigen hart.

Ieder mens weet daar – denk ik – in meerdere of mindere mate over mee te praten. Wie bijvoorbeeld in zijn leven gerookt heeft, weet hoe moeilijk het is om er af te komen. Sterker nog, iedereen die rookt wil daar zelf diep van binnen van af. Maar het verlangen naar een sigaret is sterker. Wel, zoiets bedoelt Paulus als hij zegt dat het kwade zich aan mij

opdringt, ook al wil ik het goede doen. Daarom is het loskomen van een verslaving ook zo'n strijd. Een strijd tussen twee rivaliserende machten die gevoerd wordt tot in onze eigen ziel. Die macht heet bij Paulus 'zonde'.

Die macht doet zich natuurlijk op meer en ook op nog ernstiger wijze gelden dan in het verlangen naar een sigaretje. De christelijke traditie heeft de verschillende kenmerken van die macht in kaart gebracht middels de zeven hoofdzonden: hoogmoed, hebzucht, wellust, afgunst, gulzigheid, toorn en luiheid.

De realiteit

Veel verschijnselen in onze maatschappij zijn terug te voeren tot een van die hoofdzonden. Oorlog, terrorisme, criminaliteit, huiselijk geweld, verslaving, schuldproblematiek, de aantasting van het milieu, kinderporno – het is zomaar een greep uit de thema's die dag aan dag spelen. Ze laten zien dat de macht van het kwaad alomvattender is en dieper ingrijpt dan velen voor waar willen hebben. Dat de mens ten diepste goed is, is aantoonbaar onjuist. Het journaal en de krant leren wel anders.

Maar je hebt er niet eens je afstandsbediening voor nodig, een mens kan ook in zijn eigen hart kijken. Vergelijk dat hart met een huis. Zoals de meeste huizen kent een mensenhart een zolder of kelder. Op die zolder of in die kelder van ons hart stallen wij zaken die wij liever voor onszelf houden, die we onttrekken aan het oog van anderen, zaken waar we ons voor schamen of die het daglicht niet kunnen verdragen. We komen er zelf misschien nog maar weinig - op die zolder of in die kelder. We leven op de verdieping waar het licht valt. Maar we weten wat er in het donker staat. Bij de een misschien meer dan bij de ander. Maar ieder heeft wel wat. Toch lijken we dat in onze tijd collectief te ontkennen. Het is de vraag of dat goed is. Werden onze kelders vroeger misschien op eenzijdige en onbarmhartige wijze belicht en uitvergroot, nu bedreigt ons misschien een gebrek aan zelfkennis. Onze optimistische mensbeelden hebben niet alleen de diepgang van een speelgoedeendje, ze versluieren ook de werkelijkheid.

De vergeving gaat voorop

Logisch is die verdringing ondertussen wel. Een mens heeft een zekere mate van veiligheid nodig om zichzelf onder ogen te komen. De kerk heeft die veiligheid vaak niet kunnen bieden en daardoor mensen beschadigd. Ze drukte haar kinderen eerst op de fouden, en eiste berouw vooraleer de genade verkondigd werd. Maar wie goed kijkt ziet, dat het in het

evangelie vaak andersom is: daar gaat de vergeving voorop. Godskennis gaat daar aan zelfkennis vooraf. Denk maar aan het verhaal van de tollenaar Zacheüs. Toen Jezus hem ontmoette, zei Jezus niet: 'Ik wil wel bij je op visite komen, maar dan moet je eerst door het stof voor alles wat je verkeerd deed.' Nee, Jezus zei: 'Ik wil wel bij jou thuis komen.' Jezus deed wat geen mens deed: met Zacheüs omgaan als met een waardevol mens. Door die alles behalve veroordelende houding kreeg Zacheüs de innerlijk ruimte om zichzelf onder ogen te komen en te veranderen.

Of denk aan de verloren zoon. Toen hij berooid terugkeerde, repeteerde hij onderweg wat hij bij thuiskomst tegen zijn vader zou zeggen. Hij zou berouw tonen, door het stof gaan en zeggen: 'Ik ben niet meer waard uw zoon te zijn, maak mij tot een van uw knechten.' Bij thuiskomst begon hij dat lesje af te ratelen, maar hij was nog niet bezig of zijn vader viel hem in de rede met zijn aanvaardende liefde. De aanvaarding gaat in het evangelie voorop. God neemt ons zoals we zijn. Niet om ons te laten zoals we zijn. *Maar zijn aanvaarding komt niet pas ná de verandering van ons leven, zij gaat er aan vooráf.* Dat is het grootste wonder van het evangelie. Het laat zien: juist als wij ons aanvaard weten, kunnen wij onszelf en ons verleden onder ogen zien. Dat is zoiets als: alleen wie op een hoogte is gezet, ziet met terugwerkende kracht pas goed hoe diep en donker de afgronden zijn waarin en waarmee hij leefde.

God néémt ons zoals we zijn, maar hij láát ons niet zoals we zijn

Maar zoals zo vaak in het geloof, moeten we ook hier met twee woorden spreken. God néémt ons zoals we zijn. Maar - hij láát ons niet zoals we zijn. Een mens moet ook werken aan zichzelf. Daarom wist de christelijke traditie naast een rijtje zonden ook een rijtje deugden op te noemen. Het zijn: verstandigheid, rechtvaardigheid, gematigdheid, moed, geloof, hoop en liefde.

De traditie wist: een mens die zich oefent in die deugden wordt een beter mens. Zoals er omgekeerd mensen voortdurend kwaad doen en daardoor dus een slecht mens worden. Wij keren het meestal om: ieder mens is goed en dus doet hij het goede, behalve als hij ontspoot. Maar de werkelijkheid laat anders zien: er zijn goede en slechte mensen. Niet dat de goede mensen van nature goed of beter zijn. Zij weten zelf vaak het beste dat dit niet zo is. Zij kennen hun schaduwzijden. Die kennis is de beste waarborg dat je er niet door geregeerd wordt of dat je er tegen strijdt of (wat op hetzelfde neerkomt) je oefent in het goede leven. De

ruimte om zich daarin te oefenen wordt geboden door de gevende en vergevende liefde van God. Zij gaat voorop. Maar die liefde verdoezelt de diepte van het kwaad in de wereld niet. Integendeel, juist de onmetelijkheid van Gods vergeving toont hoe diep het kwaad ging en gaat. En een mens komt er in dit leven dan ook nooit helemaal van los. Maar de vergeving is groter dan onze nederlagen. Geen mens kan zo ver van God verdwalen dat hij voor God onbereikbaar is geworden. Niemand kan zo los van God zijn dat God hem niet terug wil. De dichter Gerrit Achterberg ervoer dat na de donkerste periode in zijn leven. Na jaren strijd schreef hij:

*Gij hebt het hoog geheim doorbroken, Here Jezus,
tussen ons en den Vader, naar uw Woord
mogen wij zonder zonde zijn en nieuwe wezens,
wat er ook in ons leven is gebeurd.*

*Ik deed, van alles wat gedaan kan worden,
het meest misdadige – en was verdoemd.
Maar Gij hebt God een witte naam genoemd,
met die van mij. Nu is het stil geworden,
zoals een zomer om de dorpen bloeit.*

*En moeten ook de bloemen weer verdorren:
mijn lenden zijn omgord, mijn voeten staan geschoeid.
Uit Uwe Hand ten tweede maal geboren,
schrijd ik U uit het donker tegemoet.*

Niet de zonde, maar de liefde heeft dus het laatste woord.